

Fața nevăzută a istoriei

Radu MOȚOC

Aducem, prin acest studiu, un omagiu respectuos celui care a fost un mare istoric, intemeietor de școală, un mare pedagog al neamului nostru care a educat o generație de istorici remarcabili.

Se trage dintr-o familie veche din nordul Bucovinei, al cărei arbore genealogic ne trimite la 1454, unde se pomeneste pentru prima dată de marele logofăt Onciul. Familie românească cu mai multe ramificații, Dimitrie Onciul se trage din ramura Lucavăț, care avea moșii în satele Panca, Vășcăuți, Stănești, așa cum consemnează Teodor Bălan, care s-a ocupat de arborele familiei Onciul.¹ Același

T.Bălan, publică diplomele de nobilitate acordate de Împăratul Austriei lui Ioan Onciul din Vilance din 1803,² și

lui Isidor Onciul (fost prof. Universitar la Cernăuți) din 1876.³ În anul 1906, guvernatorul austriac din Cernăuți, comunică lui Aurel Onciul și fraților săi că li s-a încuviințat să se servească de emblema strămoșului lor Grigoraș Onciul.⁴

Dimitrie Onciul s-a născut la 26 octombrie 1856 în satul Straja din Bucovina, tatăl său fiind preot în Vicov, un bun predicator. Urmează cursurile primare la Școala Orto-

doxă din Cernăuți, pe care a absolvit-o în 1867, înscriindu-se în același an la liceul din Cernăuți. Fiind prieten cu Teodor Ștefanelli, participă, alături de studențimea română din Cernăuți și Viena, în frunte cu Mihai Eminescu și Ioan Slavici, la serbarea de la Putna, în 1871.

Se înscrie în 1876 la facultatea de Litere din Cernăuți, la specialitatea istorie și geografie, avându-l ca profesor pe Ion Sbiera la istoria literaturii românești.

Cernăuțul era în mare fierbere în 1875, când se împlineau 100 de ani de la anexarea Bucovinei de către austrieci. Ca o replică la această aniversare, primarul Iașului hotărăște ridicarea unui monument închinat lui Grigore al III-lea Ghica, domnitorul care s-a împotrivit dezlipirii de la sânul patriei mume a dulcii Bucovine, plătind cu sînge românesc această rezistență. Cu acest prilej, Societatea "Arboroasa" a fost desființată de guvernatorul austriac, pe motiv de înaltă trădare, învinuirea adusă societății ca urmare a transmiterii unei telegrame de omagiere la Iași, cu prilejul inaugurării bustului domnitorului martir.

Studentii români din Cernăuți au înființat în 1878 o nouă societate "Junimea", al cărei prim președinte a fost ales Dimitrie Onciul.

Pentru a continua studiile privind interpretarea și descifrarea documentelor istorice, urmează, în 1879, cursurile la Universitatea din Viena. Aici descoperă tainele de descifrare a vechilor texte românești în chirilica veche, dar și paleografia latină. La Viena devine membrul societății "României June" și chiar vicepreședintele ei. Tot la Viena, în 1880, trăiește momente de extaz când aude pentru prima dată imnul *Pe-al nostru steag*, pus pe note de Ciprian Porumbescu.

Teza de licență în istorie și geografie: *Relațiile lui Napoleon I cu Turcia între 1804 - 1812*, o susține în 1881, iar cea de doctorat - în 1884, la 14 decembrie, în aula Universității din Cernăuți. În 1886 este numit profesor la Liceul de băieți, iar mai târziu la Școala Nor-

mală de băieți. Solicită un concediu de jumătate de an pentru a studia la Universitatea din Berlin istoria Orientului și întreprinde o muncă de documentare pentru studiile istorice care-l frământau.

În anul 1895, are loc un eveniment hotărâtor în viața istoricului-concursul de ocupare a postului de profesor pentru catedra nou înființată de Istorie veche a Românilor la Universitatea din București. Comisia de examinare era compusă din mari personalități ale vremii, cum ar fi: A. D. Xenopol, Aron Denșușianul, președintele comisiei fiind chiar Titu Maiorescu. Demn de remarcat este faptul că B. P. Hașdeu era singurul contracandidat. Toți cei din comisie au fost convingși că fac cea mai bună alegere în persoana lui Dimitrie Onciul, Titu Maiorescu avînd un rol precumpănitor. Această confruntare, cît și celelalte ulterioare, provocate de studiile referitoare la Negru Vodă, nu au viciat admirația reciprocă a celor doi mari istorici. B. P. Hașdeu mărturisește, în studiul *Negru Vodă*, publicat în 1898, ca introducere la tomul IV al lucrării enciclopedice *Etymologicum Magnum Romaniae*, despre D. Onciul: "Avînd o considerațiune cu totul excepțională pentru foarte remarcabila

activitate științifică a domnului Onciul, mai scriind că este tânăr și are înaintea un lung strălucitor viitor...".⁵

Timp de 28 de ani (1895 - 1923), Dimitrie Onciul a fost Profesor la Universitatea din București, creînd "Școala de cercetări exacte în domeniul istoriei Românilor", care a pregătit profesori remarcabili de istorie și cercetători.

Este aniversat cu pompă de către intelectualitatea română, la Cernăuți, în 6 februarie 1896, în saloanele Hotelului Weiss, pentru succesul repurtat la București. Cu această ocazie ține un discurs din care remarcăm precizarea faptului că "mutarea la București nu este altceva decît o plecare de la periferie spre centru și că niciodată nu va uita Bucovina și oamenii ei".

În anul 1889, la 1 aprilie, Academia Română l-a ales membru corespondent al ei, iar la 11 aprilie 1905, membru titular. Se numără printre pușinii academicieni care au avut privilegiul de a fi Președinte al Academiei Române (1920 - 1923), ceea ce consfințește cea mai înaltă treaptă științifică la acea dată.

Rugat de Sextil Pușcariu să găsească un candidat român pentru Catedra de Istoria Românilor de la Universitatea din Cernăuți, de frică să nu fie ocupată de un candidat guvernamental adus de la Viena, Onciul se grăbește să-l nominalizeze pe Ion Nistor care, trecând prin toate furcile caudine, ocupă catedra în final.

Trecînd prin încercările literare ale tinereții începînd cu 1873, deci cînd Onciul era elev în clasa a VI-a, redacția *Convorbirilor Literare* de la Iași i-au respins, timp de 11 ani, materialele din considerentul "intențiunea e bună și vă îndemn să urmați, însă pînă acum prea multe greșeli de limbă și de formă". În anul 1884 Onciul scrie primul său studiu istoric în *Convorbiri Literare* asupra lui Iuga Vodă, care a fost foarte bine apreciat de directorul revistei, Iacob Negruzzi.⁶ Apariția acestui studiu a dat prilejul lui Xenopol să formuleze o

critică aspră, la care Onciul răspunde cu un alt articol. Vine rîndul lui Onciul, la rugămintea lui I. Negruzzi să facă recenzia unei lucrări a lui Xenopol, intitulată *Teoria lui Rosler*.⁷ Xenopol n-a fost încîntat de această recenzie, dar recunoaște deja la acea dată, 1895: "Onciul este un om atît de mare încît nu e chip ca vreun muritor să-i stea înaintea lui".

Cele 15 scrisori scrise de D. Onciul, din Vicov și Cernăuți, lui Iacob Negruzzi, în perioada 1884 - 1892, și publicate de I. E. Torouțiu în *Studii și documente literare* scot în evidență această colaborare importantă. Astfel, aflăm faptul că Onciul nu ezită să recomande unele încercări poetice ale amicului său Nicolae Stamate, fiul poetului basarabean Constantin Stamate, pentru a fi publicate în *Convorbiri Literare*.⁸ Solicită, de asemenea, ieșenilor o schiță biografică a lui M. Kogălniceanu și Lascăr Catargiu, pentru a fi publicate în lexiconul german F. A. Brockhaus, unde avea o colaborare în 1891.⁹

Onciul se pronunță pe marginea uneia din cele mai interesante probleme ale neamului nostru, aceea a întemeierii Țării Românești, într-un studiu intitulat "Radu Negru și originile Principatului Țării Românești", care apare în *Covorbiri Literare* în numerele XXIV, din 1891, și XXV și XXVI, din 1892.¹⁰

Regretă că nu poate veni la București pentru a participa, în cadrul Academiei, la aniversarea a 600 ani de la întemeierea Țării Românești, căreia îi închină studiul lui Negru Vodă în scrisoarea trimisă lui I. Negruzzi din 18 ianuarie 1891, anticipează concluziile studiului, și anume: "Nu din Ardeal s-a întemeiat statul român, ci din sine însuși, prin Basarabestii care au unit voievodatele într-un singur stat",¹¹ teorie care s-a arătat valabilă pînă în zilele noastre, confirmată și de simpozionul *Negru Vodă*, ținut la Făgăraș, în 1996.

La disperarea lui I. Negruzzi referitoare la imposibilitatea de a mai susține financiar revista *Convorbiri Literare*, Onciul răs-

punde din Cernăuți, la 1 februarie 1892: "Atunci ar fi datoria statului să subvenționeze o revistă literară de o asemenea importanță pentru cultura națională, pînă ce publicul va fi mai mult educat pentru un lucru ca acesta".¹²

În anul 1898, Onciul deschide ciclul de conferințe istorice organizate de C. Esarcu la Atheneul Român afirmînd una din ideile fundamentale care stimulează activitatea Atheneului Român: "Ce ar putea oare mai mult să nutrească, să aducă la cea mai înaltă manifestare nobilul sentiment al iubirii de neam și țară, acel sentiment din care singur naște virtutea ce ridică și înalță popoarele, decît pildele și învățămintele istoriei și în special al istoriei naționale? Ce ar putea mai mult să cultive și să întărească conștiința națională conștiința de sine a unui popor, decît istoria patriei?"¹³ Cele două conferințe despre întemeierea principatelor au fost publicate în *Biblioteca Atheneului Român* și în *Opere complete* unde, în încheiere, preciza următoarele: "În colțul cel mai depărtat spre nord - est al Lumii Romane se îndeplinește în fine restaurarea Domniei Române. E ca și cum s-ar ridica un zid la hotar... Istoria l-a pus aici, ca noi să-l facem zid de piepturi și de brațe. Și să avem credința tare că pe unde au călcat străbunii noștri, noi mai avem încă o chemare de îndeplinit."¹⁴ Trebuie să amintim și conferința din 9 aprilie 1906, ținută tot la Atheneul Român, cu ocazia jubileului, de 40 ani intitulată "Alegerea Regelui Carol I al României".¹⁵

Aniversarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul dă prilejul istoricului să țină o cuvîntare la 8 noiembrie 1901, în Atheneul Român, unde remarcă: "Români, gîndiți-vă la capul lui Mihai Viteazul! Acest cap este o glorie a noastră. Acest cap este un ideal al nostru, nici o idee mare nu învinge fără jertfă".¹⁶ De această dată, în 1904, amintea românilor, sub privirile guvernanților austrieci la Mănăstirea Putna, de Marele Voievod Ștefan, care dormea somnul de veci

de patru veacuri.

Cu acest prilej, la 3 iulie, lîngă mormîntul domnitorului, rostește o cuvîntare în care mîndria națională se îmbină cu nădejile în viitorul de aur al neamului: "Venit-am la acest mormînt ca la un izvor de viață și de virtute, izvor de însuflețire și de îndemn spre fapte patriotice și creștinești. Venitam pentru ca, preamărindu-l pe el, sufletele noastre să le înălțăm și să le întărim, neamul să ni-l cinstim și țara ce în sinul ei păstrează acest preascump odor".¹⁷

Anul 1915 aduce fiorii războiului. Onciul decide să rămînă în București, desfășurînd o activitate de documentare la Arhivele Statului, nelipsindu-i curajul să țină conferințe la Academie în 1917 despre Mihai Kogălniceanu. La 13 ianuarie 1918, cînd se împlineau 500 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn, Onciul a ținut în Mitropolie o cuvîntare istorică ce a înviorat inimile auditoriului. O mare satisfacție o are profesorul Onciul în 1919, la 14 mai, cînd, în ședința solemnă a Academiei Române, în fața Regelui Ferdinand, expune "Fazele dezvoltării istorice a poporului și Statului Român de la origine pînă în zilele noastre".¹⁸ Este testamentul său istoric, colorat de căldura momentelor sublime ale împlinirii idealului național, după 18 secole de lupte eroice.

Dimitrie Onciul n-a fost explorator, ci descoperitor, el a cercetat documentele pentru a crea. Creatorii au întotdeauna bucuria operei pe care o alcătuiesc, ei nu neglijează niciodată forma pentru fond sau fondul pentru formă. Nu a uitat niciodată principiul care l-a stăpînit, că scopul final al istoriei ca știință, este de a face să înțelegem prezentul prin cunoașterea trecutului, că te cheamă să cultivi mai departe moștenirea primită.

Dimitrie Onciul se stinge din viață la 20 martie 1923, iar cuvîntul de despărțire aparține lui Vasile Pârvan, fost elev al profesorului.

Să ne cinstim înaintașii, descoperindu-i și luînd exemplul lor.

Note:

1. Bălan, Teodor. Familia Onciul. Cernăuți, 1927, p. XVI.
2. ibidem, p. 183.
3. ibidem, p. 209.
4. ibidem, p. 210.
5. Hașdeu, B. P. Negru - Vodă. București, 1898, p. L.
6. Torouțiu, I. E. Studii și documente literare. București, 1931, vol. I, p. 208.
7. ibidem, p. 220, 468.
8. Convorbiri Literare, 1885, nr XIX, p. 60-80.
9. Torouțiu, I. E. Studii și documente literare. București, 1931, vol. I, p. 210.
10. ibidem, p. 211.
11. ibidem, p. 213, 215, 217, 219, 221, 222.
12. ibidem, p. 218.
13. ibidem, p. 221.
14. Onciul, D. Opere complete. București, 1946, tom I, p. 310.
15. ibidem, p. 177.
16. ibidem, p. 9.
17. Onciul, D. Cuvântare rostită la Ateneul Român din 8 nov 1901 cu ocazia a 300 ani de la moartea lui Mihai Viteazul, p. 64.
18. Onciul, D. Cuvântare rostită în Mănăstirea Putna la 3 iulie 1904, cu ocazia a 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, p. 25.